



נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע מקץ תשפ"ג

בני רחל ובני לאה, אחדות של נבונים וחכמים

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

כך היתה ברכתם של בעז ורות בחתונתם:

"ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן יקוק את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיקה את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם: ויהי ביתך פרוץ" (רות ד' יא - יב).

לפני שנבאר את המודגש בברכה, נעיר כי מגילת רות מסבירה מדוע מימוש ברכת יעקב ליהודה בדבר מלכות מפרץ, נידחה עד ימי דוד. בינתיים ההנהגה נשארה בידי צאצאי יוסף ובנימין בניה של רחל (יהושע מאפרים, גדעון מבנימין, דבורה קשורה גם היא לבנימין ואפרים, גדעון ממנשה, יפתח ממנשה, שמשון מדן בכור שפחת רחל, שאול מבנימין). המגילה גם מבטיחה כי בימי דוד היא תמומש.

אנשי בית לחם מדגישים שתי נקודות: א. אנחנו מבינים כי אחדות בין בני רחל ובני לאה היא תנאי להצלחת עם ישראל. ב. איננו מוותרים על ההבטחה של מלכות מפרץ.

בתחילת הדרך, כשדוד נמשח בידי שמואל כדי להחליף את שאול בן רחל, הוא הבין כי ההצלחה תלויה בהמשך השותפות עם בניה של רחל, ולכן הוא כורת ברית עם יונתן:

"ואתה תמלך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה וגם שאול אבי ידע כן: ויכרתו שניהם ברית לפני יקוק..." (שמואל א' כ"ג יז - יח).

לצערנו, הברית לא מומשה בגלל שיונתן נהרג בקרב בגלבע (לא נאריך כאן בהסבר מדוע הברית לא מומשה עם צאצאי יונתן). ניתן דוגמא נוספת לשותפות שהצליחה מאוד: עוזיה, מצאצאי דוד, איחד את עם ישראל על ידי שותפות עם ירבעם השני מצאצאי מנשה. חז"ל הגדירו זאת כך: "עזיהו וירבעם מלכו כאחת" (סדר עולם רבה (ליינר) פרק ט). ההצלחה הגדולה בעקבות האחדות מפורשת בכתוב:

"הוא (ירבעם) השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר יקוק אלהי ישראל... ויתר דברי ירבעם וכל אשר עשה וגבורתו אשר נלחם ואשר השיב את דמשק ואת חמת ליהודה בישראל... (מלכים ב' י"ד כה - כח), "ויצא (עוזיהו) וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד... ויעזרהו האלהים על פלשתים ועל הערבים הישבים בגור בעל והמעונים... וילך שמו עד לבוא מצרים כי החזיק עד למעלה: ויבן עזיהו מגדלים בירושלם... ויעש בירושלם חשבנות מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפנות לירוא פחצים ובאבנים גדולות ויצא שמו עד למרחוק... עד פי חזק" (דברי הימים ב' כ"ו ו-טו).

גם לעתיד לבוא מבוא יחזקאל על אחדות זו:

"הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד ביד:....

ודבר אליהם פה אמר אדני יקוק הנה אני לקח את בני ישראל מבין הגוים... וקבצתי אתם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם: ועשיתי אתם לגוי אחד פרוץ... ומלך אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד" (יחזקאל ל"ז יט - כב).

אם כך קשה, מדוע שלמה המלך לא הצליח לאחד את עם ישראל? והרי מיד אחרי מותו הממלכה המאוחדת נתפלגה לשתי ממלכות, האחת בראשות רחבעם משבט יהודה והשנייה בראשות ירבעם בן נבט משבט אפרים.

יתכן והתשובה רמוזה בפרשתנו. בעת שפרעה מכתיר את יוסף בן רחל כמשנה למלך, הוא מכריז:

"ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחקם כמוך" (בראשית מ"א לט).

כאשר שלמה עולה לשלטון, גם הוא מקבל מחמאה גדולה יותר:

"הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך: (מלכים א' ג' יב).

אתה יותר מיוסף ובעתיד לא יהיה מי שיתפוס את מקומך. אם כך, שלמה חשב שהוא איננו זקוק לבניה של רחל, הוא איננו זקוק לשותפות של ירבעם (נכון, המדרש גם מאשים את ירבעם שלא הסכים להיות משנה לשלמה).

המסקנה המתבקשת היא שאם אנו רוצים הצלחה, התנאי הוא אחדות.

הבה נתפלל שנזכה שוב לברכה של: "כרחל וכלאה אשר בנו שתיקה את בית ישראל".

לעילוי זשבת

לעילוי זשבת

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	גבי צפורה בת יונה דונייר נלב"ע י"ב אדר א'	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב
לע"נ תמר ליכטנשטטס האהובה, יהי זכרה ברוך	לע"נ נפתלי בן שלמה מרמורש ז"ל כ"ז כסלו תשפ"ב			

Eretz Hemdah

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St.,

Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֶמְדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

שלוש נקודות על שבת חנוכה

לכבוד החנוכה, ניגע בנקודה מתוך "מורנו – שבת" הנוגעת בחג החנוכה. במסכת שבת (דף כג ע"ב) הגמרא מתלבטת: עני שאין לו מספיק כסף לנרות חנוכה וליין קידוש, על מה נכון יותר לוותר? הגמרא מכריעה שפרסום הנס חשוב יותר.

הראשונים מקשים על עצם ההתלבטות של הגמרא: חובת הקידוש בשבת היא מן התורה, ומקיימים בה את מצוות "זכור את יום השבת לקדשו". לעומת זאת, חובת הדלקת נרות חנוכה היא מדרבנן. כיצד הגמרא מניחה שניתן להשוות ביניהם? הר"ן מסביר שאכן הגמרא לא התלבטה בזה. ודאי שמצוות הקידוש, מן התורה, גוברת על חובת הדלקת נרות חנוכה. אך בהעדר יין את הקידוש ניתן לקיים על פת. הגמרא מתכוונת לשאול מה עדיף: ההידור שביין קידוש, או הדלקת נרות חנוכה? על כך עונה הגמרא שפרסום הנס הכללי גובר על מצוות ההידור הפרטית.

הרשב"א חולק על כך. הרשב"א אומר שמצוות קידוש מן התורה איננה על היין וגם לא על הפת. מצוות הקידוש מן התורה היא לזכור את יום השבת לקדשו. ניתן לעשות זאת בכל דרך אפשרית. ניתן לברך "מקדש השבת" בתפילה. ניתן לברך איש את רעהו בברכת "שבת שלום". בכל הדרכים הללו ניתן לקיים את מצוות הקידוש מן התורה. חז"ל תיקנו לקדש גם על היין, והשאלה היא אם תקנה זו גוברת על תקנת נרות חנוכה, שגם היא מדרבנן.

בכדי לחדד את המחלוקת, נציג דיון נוסף. במשפחות רבות בליל שבת הבעל הולך לתפילה בבית הכנסת והאישה נשארת בבית, שומרת ומטפלת בילדים. בסיום התפילה מקובל שהוא שב הביתה ומקדש על היין. אך האחרונים הקשו על כך: בבית הכנסת הבעל כבר בירך את ברכת "מקדש השבת", כך שמצוות הקידוש על היין היא מדרבנן בלבד. אשתו לא התפללה ערבית, אם כך חובת הקידוש שלה היא מדאורייתא. אם כך, האם נכון שהבעל, החייב מדרבנן, יקדש עבור האישה, החייבת מדאורייתא? כמובן ששאלה זו מבוססת על הנחה כדברי הרשב"א, שחובת הקידוש מן התורה נעשתה בתפילה, ועתה חובת הקידוש היא מדרבנן בלבד. כך סובר הנודע ביהודה (בספרו 'דגול מרבבה' על השולחן ערוך). לאור זאת הוא מסביר שהבעל מוציא את אשתו ידי חובה מכוח זאת שכל ישראל ערבים זה לזה. אם כך, חובת קיום המצווה מן התורה של האישה מוטלת אף על בעלה.

רבי עקיבא איגר מקבל את הנחת הרשב"א, אך אומר שדווקא לאור דבריו אין בעיה. כאשר הבעל שב הביתה מן התפילה, אשתו תברך אותו בברכת 'שבת שלום'. בכך היא כבר מקיימת את מצוות התורה 'זכור את יום השבת לקדשו'. מעתה חובת הקידוש על היין הוא מדרבנן בלבד, וכך חיוב הבעל והאישה שווים.

הפרי מגדים חולק על הנחת העבודה של הרשב"א, ונראה שהולך בדרכו של הר"ן. הוא אומר שלאחר שחז"ל תיקנו את הקידוש על היין, אדם גומר בדעתו לא לצאת ידי חובת מצוות הקידוש עד שיקיים את המצווה כתיקנה. הווה אומר: גם אחרי שמברכים 'מקדש השבת' בתפילה, אין כוונה לצאת ידי חובת המצווה. כל אדם מתכוון לקיים את המצווה בקדשו על היין. לכן המשפחה כולה עדיין חייבת בקידוש מן התורה.

מסתבר שזו כוונת הר"ן: מכיוון שאנשים מתכוונים שלא לקיים את מצוות הקידוש אלא על היין, לכן לא ברור כיצד נרות חנוכה ידחו את המצווה הזו. על כך אומר הר"ן שמקיימים את אותה התקנה גם על ידי קידוש על הפת.

נציין שתי נקודות נוספות הקושרות את קדושת השבת עם חנוכה. מדי שנה מתעוררת מחלוקת המנהיגים אם להדליק נרות חנוכה סמוך לשקיעה או סמוך לצאת הכוכבים. תמיד במשך חג החנוכה חלה לפחות שבת אחת. בכניסת שבת כולם מודים שיש להדליק לפני השקיעה, ובצאת שבת כולם מסכימים שיש להדליק בצאת הכוכבים. וכך השבת מכריחה אותנו לשוב לאחדות ולהסכמה. אחרי שישנה אחדות, איננו חוששים מהמחלוקת ששבה מיד אחרי השבת.

הגמרא שואלת מה עדיף: נר חנוכה או נרות שבת. נרות חנוכה נועדו לפרסם את הנס לרבים, ואילו נרות שבת נועדו לסייע לנו לשמוח בשבת. הגמרא מכריעה שנה שבת עדיף, מפני שלום בית. היה מקום לחשוב שהפרסום של נסי ה' לעולם ומלואו גובר על הצורך הפרטי שלנו בנרות. מתברר שאם אין שלום בתוך הבית, אין משמעות לפרסום של נסי ה'. עלינו להתמקד בחיזוק הבית והאחדות הפנימית, ורק מתוכה נוכל להאיר את אור ה' ליושבי תבל.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

טל שאול בן יפה
ר' יצחק בן בריינדל גיטה
חוה ראַנְלָה בת פֵּיילָא
משה בן רחל
אריה יצחק בן גאולה מרים

ניר רפאל בן רחל ברכה
מאירה בת אסתר
הילה צפנת בת שרה טובה
יוסף בן אורית
הילל בן תמר שפרה

עובדיה בן אסתר מלכה
נטע בת מלכה
רבקה בת שרה בלה
ירחמיאל בן זלאתה רבקה
חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה

בתוך שאר חולי עם ישראל

אֶרֶץ אֶגְדָּה

הרב מרדכי הוכמן

בגד מיוחד לכבוד המשיח

במסכת יבמות (דף טז, א) מובא שרבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא באו לבקר את רבי דוסא בן הרכינס שהיה זקן מאוד, והוא אמר להם שלוש הלכות בשמו של חגי הנביא, והקדים רבי דוסא ואמר: "מעיד אני עלי שמים וארץ, שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא, ואמר..."

הביטוי "על מדוכה זו ישב" נלקח ממעשה זה, והפך לביטוי שמסמל דברים שנאמרו לאחר לבטים מרובים. אולם לפי פשוטם של דברים 'מדוכה' היא כלי שמשמש לטחינת גרעינים, וחגי הנביא אמר את שלוש ההלכות בעת שישב על הכלי הזה. אמנם כאשר נעיין במקורות נוספים נמצא שאכן מדובר בפסיקה שנאמרה לאחר לבטים מרובים. ואפשר שיש לה השלכה הלכתית גם על המנהג שנהגו כמה מגדולי ישראל לקנות בגד מיוחד שאותו ילבשו לקבלת פני משיח צדקנו.

אחת ההלכות שאמר חגי הנביא היתה בשאלה, איזה מעשר יפרישו היהודים שגרים בארץ עמון ומואב ולכן מותר להם לעבוד באדמתם גם בשנת השמיטה. בכל השנים שמעבדים את האדמה בארץ ישראל מפרישים שתי מעשרות. בתחילה מפרישים עשירית מהיבול ונותנים אותו ללויים והוא נקרא 'מעשר ראשון'. לאחר מכן מפרישים מעשר נוסף. בשנה הראשונה והשניה שלאחר השמיטה, וכן בשנה הרביעית והחמישית צריכים הבעלים להעלות את המעשר הנוסף הזה לירושלים ולאכול אותו שם בטהרה, והוא נקרא 'מעשר שני'. אך בשנה השלישית או הששית שלאחר השמיטה צריכים הבעלים לתת את המעשר הנוסף הזה לעניים והוא נקרא 'מעשר עני'. חכמי ישראל החליטו לגזור שגם היהודים שגרים בעמון ומואב יפרישו מעשרות, אך הם התלבטו איזה מעשר יפרישו שם בשנה השביעית. ואי אפשר היה ללמוד מן המצב הקיים בארץ ישראל משום שבשנת השמיטה אין מעבדים את האדמה בארץ ישראל, ואם ליקטו שם פירות בשדות הם הפקרו ואין מפרישים מהם מעשר.

חגי הנביא אמר: "עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית", אך הלכה זו נתונה במחלוקת ובלבטים רבים במשנה במסכת ידים (ד, ג), וז"ל בתוספת ביאור:

"בו ביום אמרו, עמון ומואב מה הן בשביעית? גזר רבי טרפון, מעשר עני. וגזר רבי אלעזר בן עזריה, מעשר שני. אמר רבי ישמעאל, אלעזר בן עזריה, עליו ראייה ללמד, שאתה מחמיר (שמעשר שני הוא קדוש וצריך לאוכלו בירושלים בטהרה), שכל המחמיר, עליו ראייה ללמד. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה, ישמעאל אחי, אני לא שניתני מסדר השנים (ובדרך כלל מפרישים 'מעשר שני'), טרפון אחי שנה, ועליו ראייה ללמד. השיב רבי טרפון, מצרים חוצה לארץ, עמון ומואב חוצה לארץ, מה מצרים מעשר עני בשביעית (שכך היתה תקנה קדומה), אף עמון ומואב (יהיה דינן שווה, ויפרישו) מעשר עני בשביעית. השיב רבי אלעזר בן עזריה, בכל חוצה לארץ, עמון ומואב חוצה לארץ, מה בכל מעשר שני בשביעית (שכך היתה תקנה קדומה), אף עמון ומואב (יהיה דינן שווה, ויפרישו) מעשר שני בשביעית. אמר רבי טרפון, מצרים שהיא קרובה, עשאה מעשר עני, שיהיו עניי ישראל נסמכים עליה בשביעית, אף עמון ומואב שהם קרובים, נעשים מעשר עני, שיהיו עניי ישראל נסמכים עליהם בשביעית. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה, הרי אתה כמהנן ממון, ואין אתה אלא כמפסיד נפשות, קובע (גזול) אתה את השמים מלהוריד טל ומטר, שנאמר (מלאכי ג, ח) 'היקבע אדם אלהים כי אתם קבעים אתי ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה'. אמר רבי יהושע, הריני כמשיב על טרפון אחי, אבל לא לענין דבריו, מצרים מעשה חדש ובבל מעשה ישן, והנדון שלפנינו מעשה חדש, ידון מעשה חדש ממעשה חדש, ואל ידון מעשה זקנים ממעשה זקנים, נמנו וגמרו, עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. וכשבא רבי יוסי בן דרמסקית אצל רבי אליעזר בלוד, אמר לו, מה חדוש היה לכם בבית המדרש היום. אמר לו, נמנו וגמרו, עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית. בכה רבי אליעזר ואמר (תהלים כה, יד) 'סוד ד' ליראיו ובריתו להודיעם'. צא ואמר להם, אל תחושו למנינכם, מקבל אני מרבן יוחנן בן זבאי, ששמע מרבו, ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני, שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית."

רבי טרפון רצה שיפרישו מעשר עני, משום שבשנת השמיטה אין זורעים בארץ ישראל ויש בה מחסור גדול וכך העניים שגרים בארץ ישראל יוכלו ללכת לעמון ומואב ולקבל מהיהודים שגרים שם 'מעשר עני' ולחזור עימו לארץ ישראל. ואילו רבי אלעזר בן עזריה רצה שיפרישו 'מעשר שני' שהוא קדוש וצריך להעלותו לירושלים. רבי אלעזר בן עזריה רצה להוכיח מדברי הנביא מלאכי, שהפרשת מעשר שני עדיפה על פני הפרשת מעשר עני לעניים. מלאכי אמר שכאשר בני ישראל נמנעים מלהביא את ה'המעשר והתרומה', הם 'קובעים' (=גוזלים) את ד' ולכן ד' מעניש אותם ומונע מהם את הגשמים, אך אם הם יביאו אותם, יגיע להם שפע של גשם, כמבואר שם בהמשך דברי מלאכי: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בואת אמר ד' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם גרקה עד בלי דיו". פרשני משנה רבים הסבירו ש'המעשר' שהוזכר בדברי מלאכי הוא 'מעשר שני'. וז"ל הרא"ש שם: "המעשר והתרומה. ומעשר שני נקרא 'קודש' כמו תרומה...". כלומר, ידוע ש'תרומה' היא 'קודש' ויש דינים מיוחדים באכילתה, ולכן משמע ש'המעשר' שהוזכר במילים "המעשר והתרומה" אף הוא 'קודש', ולפיכך מדובר ב'מעשר שני' שהוא קדוש ויש דינים מיוחדים באכילתו, שהרי 'מעשר עני' הוא חולין.

אך פירוש זה הוא קשה, משום שלפי פשוטו של הכתוב "המעשר" שמוזכר שם הוא 'מעשר ראשון' שניתן ללויים. באותה העת, נחמיה בנה את חומות ירושלים וחיזק את העבודה במקדש, והוא והנביאים רצו להיטיב לכהנים והלויים שהחליטו לעזוב את שדותיהם ולבוא ולעבוד במקדש. מדין תורה באים הכהנים והלויים אל הגרנות שבכל רחבי ארץ ישראל ומקבלים שם את החלק המגיע להם (ראו תוספות כתובות דף כו, א ד"ה בתר דקנסינהו עזרא). אך הנביאים תיקנו אז להביא למקדש את כל המעשר והתרומה, כדי שהכהנים והלויים שהסכימו לבוא ולשרת במקדש יתפרנסו מהם, כמבואר בספר נחמיה (יג, ה): "...לשפכה גדולה

וְשֵׁם הָיוּ לְפָנִים נִתְּנִים אֶת הַמְּנַחָה הַלְּבוּנָה וְהַפְּלִים וּמַעֲשֵׂר הַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיְצָהָר מִצֹּת הַלֵּוִיִּם וְהַמְּשֻׁרָרִים וְהַשְּׁעָרִים וְתִירוֹמֵת הַכֹּהֲנִים". 'לשכה' זו נקראה 'בית האוצר' כמבואר שם (י, לח-לט). "וְאֵת רֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵינוּ וְתִירוֹמֹתֵינוּ וּפְרִי כָל עֵץ תִּירוֹשׁ וְיְצָהָר נְבִיא לְפָנֵינוּ אֶל לְשֹׁכֵת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּמַעֲשֵׂר אֲדָמָתֵנוּ לְלוִיִּם וְהֵם הַלֵּוִיִּם הַמַּעֲשֵׂרִים בְּכָל עָרֵי עֲבֹדָתָנוּ: וְהָיָה הַכֹּהֵן בֶּן אֶהֱרֹן עִם הַלֵּוִיִּם בַּעֲשֵׂר הַלֵּוִיִּם וְהַלֵּוִיִּם יַעֲלוּ אֶת מַעֲשֵׂר הַמַּעֲשֵׂר לְבֵית אֱלֹהֵינוּ אֶל הַלְּשֹׁכֹת לְבֵית הָאוֹצָר:"

ונמצא שכששומר מלאכי: "וְאֶמְרָתֶם בְּפִה קִבְּעֹנֶיךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה... הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר", כוונתו היתה לימעש ראשון שמגיע ללוויים, שהנביאים תיקנו שיביאו אותו אז אל "בית האוצר" שבירושלים. וקשה לומר שרבי אלעזר בן עזריה חלק על הבנה פשוטה זו. לפיכך נלע"ד לפרש ש'המעשר' שמוזכר בנביא הוא אכן 'מעשר ראשון', ובכל זאת למד מכך רבי אלעזר בן עזריה שבעמון ומואב ראוי להעדיף להפריש 'מעשר שני' על פני הפרשת 'מעשר עני'. וזאת משום שאותו 'מעשר ראשון' הועלה אז בתקנת הנביאים לירושלים – ואם כן הוא היה בעל אופי של 'מעשר שני'.

תקנת הנביאים ונחמיה

תקנת הנביאים להביא את המעשר הראשון של הלוויים (ואת התרומה לכהנים) לבית האוצר שבמקדש, נצרכה רק בעת הצורך לחיזוק העבודה במקדש. אך לאחר מכן הלוויים והכהנים התרגלו לעבוד במקדש בעשרים וארבע משמרות קבועות שהיו עולות פעמיים בשנה לעבוד שבוע ימים. ואז חזרו לדין התורה שהלוויים והכהנים מקבלים את חלקם בגרנות. ולכן לא נזכרה תקנת הנביאים הזו במשנה או בתלמוד.

ובכל אופן, לא כל הלוויים יכלו לעלות לירושלים ולעבוד במקדש, היו לויים זקנים או חולים או חלשים שלא יכלו לעלות לירושלים, או שלא התאימו לעבודת המקדש. ומתחילה היו בעלי שדות שריחמו על הלוויים העניים הללו, ולא קיימו את תקנת הנביאים במלואה ולא העלו את כל המעשר ל"בית האוצר" שבירושלים, אלא נתנו חלק מ'המעשר הראשון' ללוויים העניים האלו. ואליהם בא הנביא מלאכי ואמר שלכאורה הם 'מרחמים' על ה'עניים' אך למעשה הם 'גוזלים' את ד' ומונעים מעצמם ברכה, ואם הם יביאו את "כָּל הַמַּעֲשֵׂר" לבית האוצר יברך אותם ד' בברכה עצומה, והם יוכלו לתת ללוויים העניים חלק גדול מתוך העושר הגדול שיהיה להם, ולא יצטרכו לתת להם חלק מן המעשר הראשון, ונמצא שאף הכהנים והלוויים החלשים ירוויחו מהתקנה הזו. ולכך היתה כוונת מלאכי באומרו: "הִבִּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וְהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻנּוֹנִי נָא בְּזֹאת אֲמַר ד' יְצַבֹּאות אִם לֹא אֲפַתַח לָכֶם אֶת אַרְבֹּת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקִיתִי לָכֶם בְּרִיחַ עַד בְּלִי דִי".

ובא רבי אלעזר בן עזריה ולמד מן ההתלבטות שהיתה בימי מלאכי, גם להתלבטות שבימיו איזה מעשר יש להפריש בשנת השמיטה בעמון ומואב, האם מעשר עני או מעשר שני. המעשר השני מרומם את מעלת ירושלים ומחזק את יישובה, שהרי מעלים אותו לירושלים ואוכלים אותו שם, או שפודים אותו בכסף ומעלים את הכסף לירושלים וקונים שם דברי מאכל. ובא רבי אלעזר והכריע שהברכה והשפע שיגיעו בעקבות כך יהיו גדולים מאוד, ובעלי השדות יתעשרו מאוד ויתמכו בשמחה בעניים, וגם העניים ירוויחו מכך. ולכך היתה כוונת רבי אלעזר כשהתנגד להפרשת מעשר עני ואמר "הִרִי אֶתְּהָן כְּמִהֵן מְמוֹן, וְאִין אֶתְּהָ אֶלָּא כְּמַפְסִיד נְפֹשׁוֹת, קוֹבֵעַ אֶתְּהָ אֶת הַשָּׁמַיִם מְלֹהֲרִיד טַל וּמְטָר...".

אך רבי יהושע התנגד לכך וענה לרבי אלעזר בן עזריה, ואמר שיש ללמוד מדור הזקנים שלאחר הנביאים. הזקנים תיקנו להפריש במצרים הקרובה מעשר עני בשנת השמיטה, כדי לעזור לעניים שבארץ ישראל, וכך צריך לנהוג גם כעת כשמחליטים להפריש מעשרות גם בעמון ומואב הקרובים לארץ. אולם רבי אלעזר בן עזריה לא השתכנע מדברי רבי יהושע, והוחלט לעמוד למנין, והרוב קבע לקבל את שיטת רבי טרפון ורבי יהושע, ולהפריש מעשר עני בשמיטה.

אל תחושו למניינכם

כשבאו וסיפרו לרבי אליעזר (בן הורקנוס) על ההחלטה שהתקבלה בהכרעת הרוב, הוא אמר 'אל תחושו למניינכם'. ומכלל דבריו עולה שמקבלי ההחלטה עדין התלבטו וחששו שמא אין לסמוך על ההחלטה שהתקבלה ברוב. ונראה שהתלבטו שמא אין ללמוד מתקנת הזקנים שהיתה לגבי בבל. הזקנים האלו היו בזמן שירושלים כבר התבססה ועבודת המקדש כבר היתה מסודרת, וביטלו מכבר את תקנת הנביאים להביא את המעשר הראשון של הלוויים לירושלים. ובהתאם למגמה זו קבעו הזקנים שאין צורך לחזק את מעמד ירושלים, ולכן במצרים אין צורך להפריש מעשר שני בשמיטה ועדיף להפריש אז מעשר עני.

אך ההחלטה על הפרשת תרומות ומעשרות בעמון ומואב מתקבלת כעת על ידי החכמים שחיים לאחר חורבן ירושלים והמקדש. ורבי אלעזר בן עזריה טען שכעת המצב חזר ודמה לימי הנביאים וצריך לרומם את מעמד ירושלים והמקדש, ולכן ראוי לקבוע שבעמון ומואב יפרישו בשמיטה מעשר שני שמואב לירושלים. ואמנם הַתְּנָאִים נמנו ורבו כנגד רבי אלעזר בן עזריה, אך עדין חששו שמא הוא צודק, וכיוון שהם קטנים בחכמה ובמנין מן הנביאים שחיו בדורות הקודמים אין בכוח המנין המאוחר שלהם לגבור על השקפת הנביאים שהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין. ובא רבי אליעזר להרגיע אותם ואמר "צֹא וְאָמַר לָהֶם, אֶל תְּחוּשׁוּ לְמִנְיָנְכֶם". וביאור הדברים כדלקמן.

רבי אליעזר הודיע שאין מקום לחשש שכזה, משום שמסורת בידו ש'הלכה למשה מסיני' שמפרישים בעמון ומואב מעשר עני בשמיטה. רבים התקשו שהרי מדין התורה מפרישים תרומות ומעשרות רק בארץ ישראל, והפרשת תרומות ומעשרות בשאר המקומות תוקנה בתקופה מאוחרת, וכיצד נאמר על כך שזו 'הלכה למשה מסיני'. ובעל 'הון עשיר' פירש שם שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה בסיני, ונאמר למשה שבעתיד יגזרו להפריש מעשר עני בשמיטה בעמון ומואב. ואכן, סיוע להבנה זו יש מדברי חגי הנביא שאמר שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, ולא הזכיר בדבריו שזו הלכה למשה מסיני, ומשמע שזו הלכה שהתקבלה אחר כך. ובכל אופן, כאמור בפתיחת המאמר נותר לברר מדוע חשוב היה לרבי דוסא להעיד שחגי הנביא ישב על "מדוכה" בעת שאמר שעמון ומואב מעשרים מעשר עני בשמיטה.

על מדוכה זו

ה'מדוכה' מוזכרת בתנ"ך בענין ירידת המן מן השמים ומסופר (במדבר יא, ח): "שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחְנוּ בְּרִחִים אוֹ דָכוּ בְּמִדְכָה...". המן היה שפע רוחני שהפך לשפע גשמי שירד מהשמים, ובני ישראל דכו אותו במדוכה כדי להכשירו למאכל. באופן דומה, כאשר חכם מישראל מחדש הלכה הוא מוליד שפע רוחני שהופך לשפע גשמי כמבואר בליקוטי מוהר"ן (תורה קנט): "ומי שזוכה ללמוד להשכינה, שלימודו עולה להשכינה, אזי השכינה מקבלת הלימוד התורה ומעלה להשם יתברך, ונמשך מזה שפע, היינו שפע רוחניות ושפע גשמיות...". כאשר חגי הנביא אמר את ההלכה שלו בענין המעשר שיפרישו בעתיד בעמון ומואב, הוא הוליד שפע רוחני שהפך לשפע גשמי, והוא דמה אז לנביא מלאכי שהודיע שפסיקת הנביאים להבאת כל המעשר הראשון

לירושלים ולהעדיף את חיזוק ירושלים על פני חיזוק העניים היא הנכונה, והיא תביא את השפע מן השמים: "אֶפְתַּח לְכֶם אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהַרְיִקְתִּי לְכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי".
ובא חגי הנביא וקבע שאכן בזמנו הוא תיקן יחד עם הנביא מלאכי ועם שאר חכמי אותו דור, שהיהודים שבבבל יפרישו מעשר שני בשמיטה, אך הדבר היה בעת שהיה מזבח בנוי בירושלים והמעשר השני היה נאכל בירושלים, ונמצא שהתקנה הזו חיזקה בפועל את מעמד ירושלים. אך אין לדמות לכך החלטה עתידית לגבי הפרשת המעשרות בעמון מואב, משום שהחלטה זו תתקבל בעתיד בעת שהמזבח יהיה חרב, ויהיה אסור לאכול אז מעשר שני. אדרבא באותה העת עדיף להפריש בעמון ומואב מעשר עני בשמיטה ולתת אותו לעניי ארץ ישראל לשימוש מייד, מאשר להפריש 'מעשר שני' שאין מה לעשות איתו. וההלכה הזו היא ההלכה הנכונה והיא תוריד את השפע מן השמים. וכדי לסמל זאת הוא אמר את ההלכה תוך כדי ישיבה על 'מדוכה', שהיא הכלי שמוזכר ביחס לטחינת המן שהיה שפע רוחני שירד מן השמים.

שיטת רבי אלעזר בן עזריה וממשיכי דרכו

נותר לנו להבין את סברת רבי אלעזר בן עזריה. והרי צודקים החולקים עליו, שהרי מה תועיל הפרשת מעשר שני בעמון ומואב לאחר החורבן אם אין מה לעשות בו, שהרי אין מזבח ואסור לאכול את המעשר השני. ונראה שסברתו היתה שהפרשת המעשר שני, תראה לציבור שאנו מאמינים שבקרב ממש ייבנה המזבח ונוכל להעלות את המעשר השני שהפרשנו ולאכול אותו בירושלים. ומעשה חיזוק האמונה יחיש וימהר את הגאולה, ואז ממילא בהגיע הגאולה גם העניים יתעשרו וירוויחו מכך. ולכן לשיטתו טובת העניים דורשת שגם בעת שהמזבח חרב יפרישו מעשר שני ולא מעשר עני.
רבי אלעזר בן עזריה קיבל את שיטת הרוב שחלקו עליו, ונקבעה הלכה שבעמון ומואב מעשרים מעשר עני בשמיטה. אולם באופן אישי המשיך רבי אלעזר לדגול בשיטתו, וסמך לכך מצאנו במסופר עליו במסכת ביצה (דף כג, א) שבכל שנה ושנה היה מעשר מעדרי הבקר שלו שלושה עשר אלף עגלים, והקשו שם התוספות שהרי אחרי החורבן (שאין מזבח להקריב עליו את מעשר הבהמה), אין מפרישים מעשר בהמה, ונדחקו בתירוצים שונים. אולם לפי מה שהתבאר, רבי אלעזר בן עזריה היה נאמן לשיטתו שהפרשת מעשר שאין מה לעשות בו - יש בה מעלה של חיזוק האמונה שמהרה ייבנה המקדש ויהיה מה לעשות באותו מעשר. ולכן כהמשך להשקפה זו הוא הפריש מעשר בהמה מעדרו כדי להראות שהוא מאמין שמהרה ייבנה המקדש ויהיה מה לעשות במעשר הזה.

בגד מיוחד לקבלת משיח צדקנו

הד למחלוקת שבין רבי אלעזר בן עזריה לחכמים יש במנהג שנהגו כמה מגדולי ישראל להוציא מכספם ולקנות בגד מיוחד שאותו ילבשו לקבלת פני המשיח. ונראה ששיטתם ממשיכה את ההשקפה של רבי אלעזר בן עזריה שראה חשיבות בהפרשת מעשר שני שאין מה לעשות בו אלא כשייבנה המקדש, ומשום שהוצאת ממון זו מחזקת את האמונה בלב הצבור שמהרה ייבנה המקדש. אמנם נראה שרוב חכמי ישראל שלא נהגו בקניית בגד שכזה, ממשיכים את ההשקפה של חכמים שחלקו על רבי אלעזר בן עזריה, והעדיפו להפריש מעשר עני שניתן באופן מייד לעניים, וכפי שהעיד כשיטתם חגי הנביא בשבתו על 'מדוכה'. ולכן רוב חכמי ישראל לא נהגו בקניית חליפה מיוחדת שאותה ילבשו בהגיע המשיח, והם העדיפו לתת כסף שכזה לעניים. ונראה שגם לשיטת הנוהגים בקניית בגד שכזה, זו הנהגה לבודדים בדור.

¹ וכבר כתב שם בפרוש 'משנה אחרונה' (מסיבה אחרת) שלפי פשוטו של הכתוב 'המעשר' שמוזכר בדברי הנביא מלאכי הוא 'מעשר ראשון'.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שׁוֹ"ת בְּמַרְאֵה הַבְּזֵק

(מתוך ח"י)

Florida, USA

פלורידה, ארה"ב

טבת תשע"ח

גיור לחומרא האם פוסל לכהונה

שאלה

אף אם הגיור הראשון של האמא היה תקף כמתואר לעיל בשאלה פא (מובאת בפרשת [חיי שרה תשפ"ג](#)). האם העובדה שלאחר מכן הבת עברה בעצמה תהליך גיור, פוסלת אותה לכהונה?

תשובה

אם הגיור הראשון של האמא היה כשר, אין לפסול את הבת לכהונה למרות שעברה בעצמה תהליך גיור לחומרא. זאת אע"פ שהרמ"א פוסק (אבן העזר ו, א): "ואפילו לא נתגרשה רק משום קול קידושין בעלמא, אף על פי שהוא ברור שאין ממש באותן קידושין ואין נותנין גט רק מכח חומרא בעלמא, אפילו הכי פסולה לכהונה", כמבואר בהערה¹.

יש לציין שיש גם צירופים נוספים להקל במקרה שלנו, כמבואר בהערה כאן².

¹ ראשית יש להבהיר שדין זה של הרמ"א שנוי במחלוקת בין הראשונים, כמבואר במרדכי (קידושין סימן תקלא); שדעת ר' אליעזר מביה"ם להחמיר בדבר, ודעת ר"י הלבן והרא"ם שאינה נפסלת לכהונה משום כך. בשו"ת הרשב"א מצאנו סתירה בדבר. שבתשובה אחת (ח"א סימן תקנ)

פסק שגט אשר אליבא דאמת לא היה דרוש, עדיין פוסל לכהונה, ובתשובה אחרת (במיוחדות סימן קלב) כתב שבגט כזה האישה צריכה לחכות שלושה חדשים לפני שמתחנתת עם אחר. אבל בתשובות אחרות (ח"ד סימן שד; ח"ו סימן א) הוא גם מתירה לכהן וגם כותב שאינה צריכה לחכות שלושה חדשים. והנה הרמ"א פסק להחמיר במחלוקת זו, אך מחמת הסתירה בדברי הרשב"א כתבו הפוסקים אופנים שיש להקל בדין זה וכדלהלן.

יש לעיין מאיזה טעם ייתכן שתיפסל האישה לכהונה אם הגט לא היה צורך בו מעיקר הדין. המרדכי (קידושין שם) הביא דעת ר' אליעזר מביה"ם שהחמיר לפסול לכהונה והוכיח כן מגמרא בקידושין סה ע"א, שכאשר האישה אמרה שנתקדשה והאיש כופר בדבר אבל כותב לה גט ו"מגרשה", הגט פוסל בקרובותיה למרות שאין לו צורך בגט. וכן הוכיח מהדין שמעלין משטרות ליוחסין מכיוון שהעדים מעידים גם על הייחוס (כתובות כד ע"ב); וכן כאן כתוב בגט שהאישה הייתה אשתו.

ר"י הלבן והרא"ם דחו דבריו. לר"י הלבן יש לחלק שבגמרא בקידושין מדובר שהאישה טענה שהאיש קידש אותה, ולכן כאשר הוא נותן לה גט הרי זה כאילו הודה לאשה שאכן היה בעלה ולכן אסור בקרובותיה. אך אם בעל נותן לאשתו גט בעל כורחה, אין בזה ראייה מצידה כלל שהיא מקודשת ועל כן בכהאי גוונא לא תיאסר לכהונה.

וברא"ם דחה מפני ששם לגט אכן היתה נפקא מינה כלפי האישה, שהרי אמרה שהוא קידש אותה ועל כן באמת היתה זקוקה לגט, ולכן גט זה יוצר פסול שלו בקרובותיה. אך במקום שביט הדין הכריע שאין ממש בקידושין וממילא אין שום נפקא מינה לגט, בכהאי גוונא גט כזה שאין בו שום ממשות אינו פוסל.

וכן דחה הראיה מכך שמעלין משטרות ליוחסין אם כתוב בשטר שהוא כהן, שהרי אם אינו כהן השטר פסול ובוודאי העדים דקדקו בכך, אך אין לזה כלל שייכות לגט הניתן מחמת חומרא.

אמנם הרשב"א (ח"א ס' תקנ) כתב שאע"פ שהגט אין בו ממש, מכל מקום כיון שניתן לה גט ויצא קול שמגורשת ויתכן מי ששמע בגט ולא שמע שהקידושין לא חלו, לכן האישה נפסלת לכהונה. ואם כן, טעמו של הרשב"א אינו כטעם ר' אליעזר מביה"ם, אלא מטעם שיצא עליה קול שהיא מגורשת. והביא הן את הראיה מקידושין סה ע"א וכן ראייה מחליצת מעוברת (יבמות לה ע"ב) שכיון שהייתה חליצה נאסרה אע"פ שהתברר שלא היה בה צורך, בגלל אלה שישמעו מהחליצה ולא ישמעו מההכרזה.

וכן כתב בתשובות המיוחדות סימן קלב שאשה כזו צריכה שלושה חודשי הבחנה בגלל החשש למי שישמע בגט ולא ישמע בפסול הקידושין. אמנם הרשב"א לכאורה סותר את דברי עצמו. שהרי בחלק ד סימן שד כתב שרק גט שיש בו ממשות של גט, פוסל לכהונה ומחייב ג' חודשים, אך גט שאין בו ממשות לא יכול לפסול. וכן כתב בתשובה בח"ו סי' א.

כאמור, הרמ"א (אהע"ז ו, א) פסק כתשובות הרשב"א המחמירות, שגם גט שיצא בגלל קול בעלמא למרות שברור שלא היה צורך בו, פוסל לכהונה. ובח"מ (ס"ק ב) הקשה שהרשב"א סותר את דבריו. הוא מסיים "ויש לחלק", אבל אינו מגלה לנו מה הוא החילוק האפשרי אליו מתכוון. בב"ש (ס"ק ג) כתב בהתחלה, "... מבואר דוקא אם הב"ד הצריכו גט, אף על גב שהיה מחמת קול בעלמא, חיישין; אבל אם הוא נתן גט מעצמו ולא היה נצרך ע"פ הדין, לא הוי גט". היינו שהוא מחלק שאם בית הדין הצריכו גט, אע"פ שלא היה בו צורך, הגט פוסל; כאשר אם הבעל נתנו מעצמו, אינו פוסל. אח"כ הבי"ש מחלק שגם אם הבעל גירש בלי שב"ד הצריכוהו לזה, מ"מ ייתכן שהואיל וגירש מעצמו "אמרין שמה אמת הדבר שקידש". היינו שאף במקום שהאיש נתן גט בלא שבית דין דרוש ממנו לעשות כן, אם מדובר במקרה שבו יש סיבה לחשוש שמה באמת היו קידושין, ורק מבחינה הלכתית אין לחשוש לכך, אז כיון שניתן גט חוששים שהגט הוא גט. אך אם ודאי הוא שהקידושין לא היו קידושין, אז הגט אינו גט.

ועיינו בשו"ת המהרש"ל (ס' כה) שכתב בשיטת הרשב"א ש"נראה דלא כתב הגאון [שהגט אסור] אלא דווקא במשודכת שיש ראייה לדבר שנוכל לומר שקדש' ומאן דחזי גיטא יאמר בודאי בעבור שנתקדשה... שדוקא במקום שיש שידוכין ואז ניתן היה לחשוב שמה גם היו קידושין ולהחמיר, אך בלא קידושין לא אמר". והביאו הב"ש שם.

ושוב חלק המהרש"ל על כל חומרתו של הרשב"א, וטען אפילו במקרה שקדמו שידוכין, שגם בכהאי גוונא גט שאין בו ממש אינו פוסל. ואין ראייה מחלוצה, שהרי שם בזמן החליצה הייתה זקוקה מספק. וגם אין ראייה מקידושין סה ע"א, מפני שמסקנת הסוגיה אליבא דראב"ן היא שרק גט שכופין את הבעל לתת, פוסל בכהונה, אך גט שרק מבקשים ממנו ואינו מעיקר הדין, אינו פוסל.

המהדיר את תשובות הרשב"א (מהד' מכון ירושלים) הציע חילוק זה לתרץ את הסתירה שבין התשובות (בח"א סימן תקנ הערה 9): שכל שנתן מפני חשש קידושין שנתברר בשעתו שלא היה בו ממש, אינו כלום, ואף אם היה עפ"י ב"ד טועין, כיון דאף בשעת נתינת הגט לא היה חשש קידושין כלל. אבל כל שנתן מפני דבר שלא נתברר בשעתו, חיישין, דאיכא דשמע בגט ולא בהכרזה, הואיל ובשעת הגט לא נתברר... ובב"ח (אה"ע ו, א) כתב שגם לאוסרים, אם כהן עבר ונשאה בדיעבד אין צריך להוציא, וכמו ספק חלוצה, ואינו דומה לריח הגט שאף בדיעבד צריך להוציא. אך הטי"ז (ס"ב) חלק עליו מלשון הרשב"א והרמ"א וכתב שאין שום ראייה לקולא זו שהרי אין זה דומה לספק חלוצה שהיא גזירה שלא גזרו בדיעבד.

והנה בנידון זה נראה שלדעת הר"י הלבן והרא"ם פשוט שאין לאוסרה לכהן מחמת הגיור שנעשה לחומרא, שהרי אין כאן שום "הודאה" מצד הבחורה שהיא אסורה לכהן; וכמו כן אם קובעים שהגירות המקורית היתה טובה, הרי שלא היה שום צורך בגיור נוסף. ואילו לדעת הרשב"א תלוי הדבר בהסברים השונים בדעתו. לפי חילוקו הראשון של הבית שמואל, יש לדון האם הגיור השני נחשב מצב של "הב"ד הצריכו". לגבי חילוקו השני של הב"ש, שגם אם גירש מעצמו "אמרין שמה אמת הדבר דקידש", כאן הרי שהגיור השני אינו מוליד חשש שמא הגיור הראשון לא היה טוב. לגבי חילוקו של המהרש"ל בדעת הרשב"א, "שדוקא במקום שיש שידוכין ואז ניתן היה לחשוב שמה גם היו קידושין", לכאורה גם כן אין לאסור בנידון דידן. לפי הצעת המהדיר בתשובת הרשב"א, יש לדון האם בית הדין האורתודוקסי עשה את הגיור השני מפני שהמצב באמת "לא נתברר בשעתו", או שמא הגיור היה באמת רק "לרוחא דמילתא" בגלל ש"יש שמרננים על גיור ההוא" (כלשונו של הרב האורתודוקסי בתעודות שציטטנו מתן למעלה) אבל באמת "נתברר בשעתו שלא היה בו ממש" בגיור השני. ולפי הב"ח שאין לאסור בדיעבד אם כבר התחתנו, יש לדון האם נידון דידן נחשב כבר מספיק "בדיעבד" כדי להקל.

ועו"ע בשו"ת יביע אומר ח"ו אהע"ז סימן א שדן באשה אשר נישאת בנישואין אזרחיים, נתגרשה בגט בבית דין, נישאת לאחר ושוב נתגרשה גם ממנו, ועכשיו רוצה לחזור ל"בעלה" הראשון, בגלל "ילדם המשותף שהוא חולה וזקוק להורים שישעזוהו ויטפלו בו כראוי". שם הוא הסיק ש"יש מקום להתיר להם לחזור ולהנשא בחופה וקידושין כדמו"מ". זהו למרות שהגירושין הראשונים נעשו בב"ד, ובית הדין ערך את הגירושין בגלל חשש אמיתי לדעות שנישואין אזרחיים מצריכים גט (אלא שלגבי נקודה זו הכריע ביביע אומר ש"לפ"ד רוב גדולי האחרונים הני"ל נישואין אזרחיים אינם מצריכים גט כלל... לענין איסור לאו של מחזיר גרושתו משנישאת אין להחמיר כלל"י).

עוד יש להעיר, שכל הדיונים הני"ל התייחסו לאשה שקבלה גט אשר על פי דין לא היה תקף. והמקור לאסור היה לגבי איסור חלוצה לכהן, כאשר מתברר שהחליצה (אשר אסורת לכהן מדרבנן מעין גירושין) היתה מיותרת. אבל במצב שלנו, השאלה היא לגבי חשש איסור לכהונה הנובע ממעשה גיור שכנראה לא היה תקף. ניתן להציע שרק לגבי גט יש מקום להחמיר בגירושין שנעשו שלא לצורך. אבל אולי אין לנו לחדש שגם לגבי איסור גיור לכהן צריכים לאסור את האישה לאחר גיור מיותר. והרי גם לאוסרים, מדובר כאן בספק דרבנן בלבד, אשר לגבינו לכאורה יש לומר שספק להקל.

ועיינו בתשובותו של הרב נפתלי נוסבאום (מקבציאל כ, עמ' קיט-קכא) שדן במקרה שבו אשה עברה גיור לחומרה מחמת שסבתא שלה התגיירה אך אמה לא שמרה מצוות, והעלה שם לחלק בין גט לגיור, וכתב שם שדיבר על כך עם הגרי"ש אלישיב שהסכים להתירה לכהן.

בנוסף יש להביא את דברי הקובץ תשובות לגרי"ש אלישיב (חלק ג סימן קפא). הוא נשאל בדבר אשה שהתגיירה בחוץ לארץ ונשאת ליהודי ונולדה להם בת, ובעלותם לארץ התגיירה בשנית יחד עם בתה, מחמת שאבדו המסמכים על הגיור. כאשר גדלה הבת היא רצתה להינשא לכהן, ועלתה השאלה אם אכן יוכח שהאם התגיירה בטרם לידת הבת, האם עדיין יש לאסור את הבת לכהונה מחמת הגיור שנערך לה בעודה קטנה. [רואים מדבריו שאינו מקבל את החילוק שהצענו (בסוגריים מרובעות בקטע הקודם), שאולי גם האוסרים אסרו רק בחליצה וגירושין מיותרים. אבל מ"מ עדיין ברור הוא שהיה מיקל לגבי נקודה זו בניד"ד.]
כותב שם הגרי"ש אלישיב להקל בזה:

ונראה דבנידון דיין יש לדון דאליבא דכולי עלמא יש להתירה לכהן, דהרי הגירות של הקטנה בת השנתיים - במקרה והיתה צריכה גירות - הוא מדין זכין לאדם שלא בפניו, שהגירות זכות הוא לו, עיינו יורה דעה סימן רס"ח גוי קטן - אמו מביאתו להתגייר, בית הדין מגיירין אותו, שזכות הוא לו כו'. בין קטן שגייירו אביו בין שגייירוהו בין דין, יכול למחות משיגדילי. ועיינו שם בפתחי תשובה מה שכתב מהחתם סופר. והנה זה פשוט שכל זה שאסרו חז"ל לכהונה ומשום דאיכא דחוי בחליצה ולא שמע מההכרזה, זה דוקא כשהחליצה היתה כשרה מצד עצמה, אבל ודאי כשהיה חסרון בגוף החליצה אין לנו שאסרוה לכהונה (והרי זה כמגרש על תנאי ולא נתקיים התנאי). ולכן אם היתה השאלה בגדולה שבאה להתגייר עוד פעם כשאין בידה להוכיח שהיא כבר נתגיירה, שפיר יש לומר דאפילו כשנתברר אחר כך שאמת נכון הדבר שהתגיירה כבר, מכל מקום דינה כחלצה ואחרי כן נתברר שנולד בן לצרתה במדינת היס. אבל בנוגע להבת הקטנה דחלות הגירות אצלה הוא מדין זכין לאדם, וכאן הוכיח סופר על תחילתו שלא היה שום זכות בעצם הגירות. אך כל זה כפי שאמרנו בתחילת דברינו, במה דברים אמורים אם באמת נכון הדבר שהאם נתגיירה עוד בהיותה בחוץ לארץ, ויש על זה הוכחות ברורות.

נציין שגם במקרה שלנו, הרי שהגירור השני נעשה כאשר הבת היתה רק בת אחת עשרה, כך שגם אצלנו נאמר שאין בו זכות עבורה ואינו גיור כלל. ועל כן בנידון דיין, אין לאסור את הבת לכהונה בגלל גיורה לחומרה.

יש לצרף את שיטת הפוסקים שכל הכהנים בימינו כהני ספק הם, ובמקום שישנם ספקות נוספים ניתן להקל בדינם. כן דעת המהרשד"ם (אבן העזר סימן רלה), והיעב"ץ (שאילת יעבץ חלק א סימן קנה) ועוד. ואף על פי שהמבי"ט בקרית ספר (איסורי ביאה כ) והמהרי"ט (חלק א סימן קמט) השיגו על דבריהם, כבר השיב על טענותיהם בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן צג). וכן כתב בשו"ת היכל יצחק (אבן העזר חלק א סימן יז) שאפילו בספק גירות היה מקום להקל לכהנים בזמן הזה. וכן כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ז אבן העזר סימן יא אות ג) שיש לצרף דעות אלו כסניף להקל.

ואולי יש לצרף עוד את הדעות שאיסור גירות לכהן הוא דרבנן בלבד; עיינו ביביע אומר שם אותיות א,ג. בנוסף יש לציין את חידושו הגדול של הגר"צ עוזיאל לגבי "זרע ישראל", שסובר שבת שנולדה מאבא יהודי ואמא נכרייה תהיה מותרת לכהן לאחר שתתגייר; עיינו במשפטי עזיאל ח"ב יו"ד סימן נב, ושם ח"ז סימן יט אות ד. לפי זה פשוט הוא שהבת תהיה מותרת לכהן; אמנם לא מצאנו לו חבר בשיטתו זו (ועיינו שו"ת היכל יצחק אהע"ז ח"א סימן טז).

ואולי יש עוד סניף להקל בשו"ת הראני"ח ח"ב סו"ס צב (השני), שמעלה - אם כי בתורת חומרא בלבד - הסבר לתירוץ השני בתוס' ביבמות מה ע"ב ד"ה מי לה טבלה, "... תרוץ אי שכתבו התוספות בהיה דטבילה, דכיון דהכל יודעים שהיא טובלת ה"ל כטבלה בפניהם, ושמא דבקבלת מצות גם כן יש לומר כן..." וגם בחמדת שלמה יו"ד סימן כט הסתפק שמא לדעת הרי"ף בדיעבד אי"צ שלושה אפילו לקבלת המצוות. וחושש לזה הדוב מישרים ח"ג סימן נט אות א. וכן לכאורה יוצא משו"ת הרדב"ז סימן אלף קנ"ז. ועיינו עוד בבית הבחירה למאירי בשבת דף סח ע"א, שכתב "... או שמא נתגייר בלא שלשה וכמו שאמר שנתגייר בין הגוים; ולכתחילה הוא שצריך שלשה אבל בדיעבד אפי' בינו לבין עצמו..."

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:
הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלביע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלביע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלביע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	--	---	--	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר **משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים)** מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה".

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.



לרכישה

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.



לרכישה